

Stanisław Urban

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

ZMIANY NA RYNKU JAJ I PERSPEKTYWY JEGO ROZWOJU

1. Wstęp

Wśród podstawowych produktów spożywczych pochodzenia zwierzęcego ważne miejsce zajmują jaja. Są one źródłem łatwo przyswajalnego białka zwierzęcego, witamin i soli mineralnych. Jaja dają możliwość szybkiego i łatwego przygotowania wielu różnorodnych potraw o dużej wartości odżywczej oraz o wysokich walorach smakowych. Posiłki z jaj są też tańsze aniżeli porównywalne pod względem wartości odżywczej dania mięsne.

2. Produkcja jaj w Polsce

Produkcja jaj w Polsce w roku 1996 wynosiła ok. 7056 mln szt., a w roku 2003 i w latach następnych przekroczyła 9000 mln szt. (tab. 1). Była ona kształtowana przez pogłowie kur niosek oraz ich nieśność. Stado niosek kurzych wynosiło w 1998 r. ok. 42 mln szt., a ich nieśność wynosiła 168 szt. jaj rocznie. Zarówno pogłowie kur, jak i ich nieśność były wyższe w latach wcześniejszych. W kolejnych latach wzrosło nieco pogłowie, a dość wyraźnie wzrosła nieśność kur. Było to w dużym stopniu następstwem zwiększenia udziału produkcji fermowej w globalnej produkcji jaj. W fermach stosujących system klatkowy można uzyskać od 1 nioski 300-320 jaj, a w systemie ściółkowym 250-300 jaj (*Rynek drobiu...* 2004). Szacuje się, że w 1999 r. prowadzono w Polsce intensywną produkcję jaj spożywczych w blisko 3000 kurników typu fermowego, utrzymujących po 6 tys. niosek o średniej nieśności ok. 280 jaj rocznie, osiągając produkcję 5 mld jaj. Można przyjąć, że połowa kur niosek była wtedy utrzymywana w fermach.

Przeciętna roczna liczba jaj uzyskiwanych w Polsce od 1 kury nioski w latach 1996-2000 wynosiła 174 szt., w roku 2000 – 182 szt., a w roku 2002 – 208 szt.

Pogłowie kur niosek w latach 1985-2001 rosło od 40 mln szt. do 45 mln szt., a w 2002 r. zmniejszyło się do 43 mln szt. (Rocznik Statystyczny 2003). Nieśność kur była niska w porównaniu z nieśnością możliwą do uzyskania w chowie fermowym. Świadczy to o dużych możliwościach wzrostu produkcji jaj. Nieśność kur w fermach była i jest nadal znacznie wyższa aniżeli w chowie drobnotowarowym, przydomowym.

W drobnych stadach przyzagrodowych utrzymywano łącznie ok. 20 mln kur o średniej nieśności 150 szt. jaj rocznie. Z chowu drobnostadnego osiągnęto więc produkcję roczną ok. 3 mld jaj.

Import jaj wynoszący w 1996 r. ok. 2% podaży, bardzo szybko uległ zmniejszeniu do ilości symbolicznych. 5-6% produkcji jaj przeznaczono na wylęgi i cele paszowe. Prawie 0,3% jaj stanowiły ubytki i straty. Ich udział wykazał niewielki wzrost. Głównym kierunkiem zagospodarowania jaj było spożycie krajowe oraz przetwórstwo jaj.

Do roku 2000 eksport jaj był bardzo mały. Jego wzrost notuje się od roku 2001. Ocenia się, że w 2004 r. wynosił 0,5 mld szt., a w 2005 r. wzrosło do 0,6 mld szt. Mimo że eksport jaj stale rośnie, na tle ogólnej produkcji jaj jest ciągle zbyt mały.

3. Spożycie jednostkowe jaj

Wielkość konsumpcji żywności i ogólne tendencje zachodzące w tym względzie w skali kraju są najlepiej ukazane w bilansach żywnościowych, w których podaż podstawowych produktów spożywczych jest najczęściej utożsamiana z przeciętnym spożyciem brutto przypadającym na jednego mieszkańca kraju (Kowrygo 2000). Spożycie jaj w 1946 r. wynosiło na 1 mieszkańca 50 szt. rocznie. W kolejnych latach spożycie jaj stopniowo rosło – w okresie 1976-1980 osiągnęło 218 szt. Później, tj. w latach 1981-1985, spożycie jednostkowe zmalało do 211 szt./rok, a w latach 1986-1990 spadło do 199 szt. i do 2001 r. utrzymywało się na poziomie niższym od 200 szt. Po roku 2002 spożycie jaj rosło, gdyż w 2002 r. spożycie jednostkowe wynosiło 211 szt., a w roku 2003 – 214 szt. (tab. 2).

Tabela 1. Szacunek podaży i rozdysponowanie jaj spożywczych (w mln szt.)

Wyszczególnienie	1996	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*
Produkcja	7056	7850	8550	8924	9168	9200	9400
Import	139	10	4	3	2	4	5
Podaż	7195	7860	8554	8927	9170	9204	9405
Wylęgi i spasanie	407	430	428	427	430	430	470
Spożycie w kraju wraz z przetwórstwem	6767	7401	8040	8326	8293	8244	8335
Ubytki i straty	20	23	28	27	30	30	X
Eksport	1	6	58	147	417	500	600
Szacunek produkcji fermowej	4100	6000	6500	6700	6700	6800	X

* – Prognoza.

Źródło: *Rynek drobiu i jaj*. Raporty rynkowe z lat 1999-2004.

Tabela 2. Spożycie jaj w wybranych krajach (w szt. na 1 mieszkańca)

Kraj	2001	2002	2003
Niemcy	220	216	212
Francja	255	253	248
Włochy	223	218	210
Holandia	181	184	177
Belgia (Luksemburg)	205	225	200
Wielka Brytania	183	197	210
Dania	234	231	250
Irlandia	164	162	164
Grecja	235	224	240
Hiszpania	313	309	320
Portugalia	158	158	150
Austria	221	222	220
Finlandia	153	160	155
Szwecja	192	182	183
UE-15	227	227	233
Polska	196	211	214
Chiny	262	270	285
Japonia	318	315	.
USA	253	256	254

Źródło: Rynek drobiu i jaj. Raporty rynkowe 2004, nr 2.

W tab. 2 podano spożycie jednostkowe jaj w Polsce i w wybranych krajach w latach 2001-2003. W Polsce spożywano mniej jaj aniżeli przeciętnie w Unii Europejskiej. Dla przykładu w 2001 r. spożycie w Unii wynosiło 227 szt./osobę, a w Polsce 196 szt.

Tabela 3. Przerób jaj spożywczych oraz produkcja wybranych przetworów z jaj

Lata	Przerób jaj spożywczych (w mln szt.)	Masa jajowa mrożona (w tonach)	Jaja w proszku (w tonach)
1995	39,0	104	1235
1996	443,6	65	1513
1997	486,2	108	1708
1998	502,4	612	2114
1999	563,5	585	2342
2000	552,0	650	2500
2001	660	-	-
2002	765	-	-
2003	635	-	-

Źródło: Rynek drobiu i jaj. Raporty rynkowe 1999-2004.

W roku 2003 spożycie jaj w Unii Europejskiej wynosiło 233 szt./osobę, a w Polsce 214. Polska zmniejsza więc dystans w spożyciu jednostkowym jaj w stosunku do mieszkańców Unii Europejskiej. Wiąże się to z przyjmowaniem przez Polaków zachodnich wzorców konsumpcji. Można także postawić tezę, że spożycie jednostkowe jaj wykazuje związek z poziomem dochodów ludności. Wzrost dochodów realnych znajduje odzwierciedlenie we wzroście jednostkowego spożycia jaj.

Porównując spożycie jednostkowe jaj w różnych państwach, należy stwierdzić, że wyższe aniżeli w Polsce jest ono w Hiszpanii, Francji, Grecji, Danii i Austrii. Z państw pozaeuropejskich mieszkańcy Japonii, Chin i USA spożywają więcej jaj od Polaków. Mniejsze spożycie jaj aniżeli w Polsce występuje w Portugalii, Finlandii, Szwecji, Irlandii i Holandii.

Obserwowane w Polsce tendencje do wzrostu spożycia jednostkowego jaj mają więc szansę utrzymać się w najbliższych latach. Można sądzić, że spożycie jaj wzrośnie do poziomu 250 szt./osobę rocznie i na tym poziomie nastąpi stabilizacja konsumpcji. Wzrost konsumpcji jaj wiąże się z uznaniem ich jako źródła bardzo wartościowych składników pokarmowych, głównie białka zwierzęcego, a także z ich relatywnie niską ceną, zwłaszcza w porównaniu z mięsem.

Spadek spożycia w Polsce w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku jaj oraz innych produktów zwierzęcych, tj. mleka i mięsa, wpłynął na obniżenie wartości energetycznej i odżywczej przeciętnej racji pokarmowej. Nastąpiła też redukcja spożycia w przeciętnej diecie białka zwierzęcego, a także tłuszczu i witamin. Wzrost spożycia jednostkowego jaj oznacza poprawę diety, co jest zjawiskiem pozytywnym.

Należy podkreślić, że najwyższe spożycie jednostkowe jaj wykazują gospodarstwa domowe chłopskie oraz rencistów i emerytów, czyli gospodarstwa osób o niskich dochodach.

4. Przetwórstwo jaj

Od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku zwiększa się przemysłowy przerób jaj spożywczych. W 1999 r. wynosił on według GUS 564 mln szt. jaj. W roku 2000 przetworzono ok. 620 mln szt. Wcześniej polski przemysł przetwórstwa jaj wytwarzał proszek jajowy i artykuły płynne. Asortyment wytwarzanych produktów został poszerzony o wyroby bardziej specjalistyczne, jak białka i albuminy, tj. od-cukrzane, suszone białka jaj i masy płynne pasteryzowane.

W Polsce działa 13 przetwórni jaj, zarejestrowanych w Głównym Inspektoracie Weterynarii. Jedynym zakładem, który wprowadził do swej oferty produkty oparte na najnowszych technologiach światowych, jest Ovopol w Nowej Soli. Od 1998 r. produkuje on albuminę żelującą specjalnego przeznaczenia oraz lizozym białka jaj – naturalny enzym o działaniu bakteriostatycznym, stosowany zamiast azotanów w przetwórstwie mleka.

W latach 1995-2003 przerób przemysłowy jaj spożywczych wzrósł od 39 mln szt. do 765 mln szt., czyli blisko 20 razy. Obecnie ponad 10% jaj konsumpcyjnych poddaje się w Polsce przerobowi przemysłowemu. Na rynek trafiają także przetwory z tzw. szarej strefy, tj. nieoficjalna produkcja masy jajowej mrożonej, ale niepasteryzowanej, oraz przetwory z jaj sprowadzane z zagranicy w grupie towarowej „mieszanek spożywczych” (ok. 5% krajowej produkcji jaj). Można przyjąć, że dla pełnego zaspokojenia potrzeb krajowych należałoby obecnie poddawać przerobowi przemysłowemu 20% krajowej produkcji jaj. Należałoby więc podwoić obecną produkcję przetworów jajecznych, likwidując jednocześnie szarą strefę. Trzeba

jednak zwrócić uwagę na problem eksportu przetworów z jaj. Do 2003 r. eksport przetworów z jaj utrzymywał się na względnie stałym niskim poziomie. Niska konkurencyjność polskiego przetwórstwa jaj na rynku unijnym oraz mały rozmiar przetwórstwa nie pozwalały na wzrost sprzedaży, nawet gdy na rynku Belgii i Holandii wystąpiła duża luka podażowa w 2003 r. Przeszkodą w rozwoju eksportu było to, że wśród 13 polskich przetwórci jaj w kwietniu 2004 r. pozwolenia eksportowe na teren Unii Europejskiej miało 5 firm, a w lipcu – 10.

W 2004 r. eksport przetworów z jaj wzrósł głównie na teren Unii Europejskiej, ale także do krajów pozaunijnych. Rozmiar eksportu w 2004 r. szacuje się łącznie jako siedmiokrotnie wyższy aniżeli w 2003 r. Wzrost eksportu wynikał głównie z popytu w Unii Europejskiej na przetwory z jaj, spowodowanego epidemią ptasiej grypy. Podwyższony eksport nie będzie więc zjawiskiem stałym.

Rozwój przetwórstwa przemysłowego jaj jest jednym z podstawowych warunków likwidacji szarej strefy na rynku jaj i zwiększenia eksportu przetworów z jaj. Wzrost popytu na przetwory z jaj wynika głównie z rozwoju przemysłu spożywczego, przede wszystkim cukierniczego.

5. Handel zagraniczny jajami

W tab. 4 przedstawiono bilans handlu zagranicznego jajami i ich przetworami w latach 1995-2004. Eksport jaj miał niską wartość. Wzrost eksportu jaj i ich przetworów nastąpił w 2002 r., a zwłaszcza w latach 2003 i 2004.

Tabela 4. Obroty handlu zagranicznego jajami i ich przetworami (w mln USD)

Wyszczególnienie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eksport ogółem	0,6	0,8	2,1	0,4	0,8	0,6	1,1	4,9	23,0	26,4
w tym: jaja świeże	0,1	0,1	0,2	0,3	0,7	0,3	0,8	4,4	21,8	25,0
przetwory z jaj	0,5	0,7	1,9	0,1	0,1	0,3	0,3	0,5	1,2	1,4
Import ogółem	2,5	8,7	6,6	5,3	3,5	1,5	1,5	1,1	0,7	1,4
w tym: jaja świeże	0,7	5,9	2,0	0,6	0,2	0,2	0,1	0,0	0,2	0,6
przetwory z jaj	1,8	2,8	4,6	4,7	3,3	1,3	1,4	1,1	0,5	0,8
Saldo obrotów ogółem	-1,9	-7,9	-4,5	-4,9	-2,7	-0,9	-0,4	3,8	22,3	25,0
w tym: jaja świeże	-0,6	-5,8	-1,8	-0,3	-0,5	0,1	0,7	4,4	21,6	24,4
przetwory z jaj	-1,3	-2,1	-2,7	-4,6	-3,2	-1,0	1,1	-0,6	0,7	0,6

Źródło: Rynek drobiu i jaj. Raporty rynkowe 1999-2004.

Import ogółem i jaj świeżych był stosunkowo wysoki w 1996 r., później spał. Natomiast import przetworów z jaj rósł do 1998 r., kiedy to osiągnął najwyższą wartość 4,7 mln USD. W kolejnych latach jego wartość malała, najniższa była w roku 2003. Saldo obrotu ogółem jajami i ich przetworami do roku 2001 miało wartość ujemną, przy czym największa przewaga importu nad eksportem wystąpiła w roku 1998. W latach 2002 i następnych Polska osiągnęła dodatnie saldo na rynku jajczarskim, przy czym nadwyżka eksportu nad importem rosła i najwyższą wartość 25 mln USD osiągnęła w roku 2004.

6. Perspektywy rozwoju rynku jaj

Należy zauważyć, że w statystyce powszechnej podawane są tylko informacje dotyczące jaj kurzych, bo w Polsce tylko jaja tego gatunku drobiu są przedmiotem konsumpcji masowej. Jaja innych gatunków drobiu, np. perliczek, przepiórek i strusi, są sprzedawane na cele konsumpcyjne w małych ilościach, głównie są przeznaczone dla smakoszy. Wskazany jest rozwój ich produkcji w celu wzbogacenia oferty rynkowej. Również potrzebne jest zwiększenie produkcji jaj na cele lęgowe, głównie drobiu pływającego (kaczek, a zwłaszcza gęsi) oraz indyków i gołębi, a także ptactwa łownego (głównie kuropatw i bażantów) oraz ptactwa domowego egzotycznego (strusie i pawie). Takie kierunki produkcji mogą być bardzo opłacalne również dla drobnych producentów, zwłaszcza w warunkach przynależności Polski do Unii Europejskiej. Należy tutaj zauważyć, że obecnie ok. 80% indyków produkuje się w Polsce z jaj importowanych głównie z Belgii.

Istnieją duże możliwości rozwoju produkcji jaj ekologicznych. Konieczny jest rozwój przydomowego chowu kur niosek w stadach 500 szt. i więcej utrzymywanych w systemie pastwiskowym.

Obecnie na polskim rynku dominują jaja fermowe, ich udział w strukturze produkcji ciągle rośnie. Tymczasem coraz liczniejsza grupa konsumentów krajowych poszukuje jaj ekologicznych. Również łatwiejszy i bardziej opłacalny jest eksport jaj ekologicznych aniżeli eksport jaj fermowych. W warunkach rozdrobnionego rolnictwa polskiego jest to jeden z kierunków strategicznych rozwoju drobnych gospodarstw rolnych.

Warto także rozwijać przetwórstwo przemysłowe jaj. Chodzi o zaspokojenie popytu krajowego rosnącego głównie w następstwie rozwoju przemysłu cukierniczego, a także o zwiększenie konkurencyjności polskiej oferty eksportowej. Znacznie łatwiejszy i bardziej opłacalny jest eksport przetworów z jaj aniżeli eksport jaj świeżych.

7. Zakończenie

Produkcja jaj w Polsce zaspokaja popyt krajowy i pozwala na niewielki eksport. Wobec rosnącego popytu krajowego zachodzi konieczność zwiększenia produkcji jaj. Są też szanse zwiększenia eksportu jaj, zwłaszcza z produkcji ekologicznej, oraz przetworów z jaj. Konieczny jest rozwój przemysłowego przetwórstwa jaj. Wydaje się, że rozwojem przetwórstwa powinni w większym aniżeli dotąd stopniu zająć się producenci jaj, podobnie jak robią to drobiarze z państw skandynawskich.

Pożądany jest też rozwój produkcji jaj innych aniżeli kury gatunków drobiu, np. gęsi, kaczek, indyków, kuropatw, bażantów, perliczek, gołębi, strusi, pawie. Produkcja jaj tych ptaków może nie tylko wzbogacać stosunkowo ubogą ofertę na rynku jajczarskim, ale także stanowić źródło zadowalających dochodów. W warunkach przynależności Polski do Unii Europejskiej poszerzenie asortymentu jaj i

ich przetworów wzmocni konkurencyjność polskiej oferty na rynku unijnym, co z kolei umożliwi wzrost eksportu.

Literatura

- Kowrygo B., *Studium wpływu gospodarki rynkowej na sferę żywności i żywienia w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2000.
- Rocznik Statystyczny GUS: 2003, 2004, Warszawa.
- Rynek drobiu i jaj. Raporty rynkowe z lat 1999-2004, IERiGŻ Warszawa.
- Urban S., *Spożycie żywności i samozaopatrzenie w żywność wśród ludności rolniczej*, Roczniki Naukowe SERiA, t. 5, nr 2, Warszawa 2003.

CHANGES ON THE EGG MARKET AND PERSPECTIVES OF ITS DEVELOPMENT

Summary

In Poland egg production concerns mainly hen eggs. Most eggs come from big farms and their share in the total production is still on the increase. Even though the number of eggs obtained from one hen is low it is steadily increasing. Eggs are mainly used for consumption and food processing. As far as the import is concerned, it is low whereas low so far export has distinctly grown after the EU accession. Furthermore egg processing is also increasing and processed eggs are one of the subjects of Polish export. On the other hand the egg consumption in Poland is lower than in the other 15 EU countries. However, in the last few years it has been rapidly increasing. Prospects for the development of this branch of economy are: the production of ecological eggs, egg processing and keeping other species than hens for obtaining eggs.